

ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

БЛАШКО РАЈИЋ – ПРИЛОЗИ ЗА ПОЛИТИЧКУ БИОГРАФИЈУ

Богата и по садржају разноврсна биографија римокатоличког свештеника Блашка Рајића добро је позната и било би бесмислено да је у овом прилогу понављам. Међутим, његову политичку биографију можемо допунити неким новим подацима, пре свега његовим текстом који се налази у Архиву Југославије, у списима Привредног савета владе ФНРЈ, у фонду бр. 40, фасцикла бр. 1–3. Текст има наслов „Хрвати у Бачкој и Барањи – Повјесни преглед”¹ Рајић га је написао за Андрију Хебранга у време када је Хебранг био министар индустрије у Влади Тито–Шубашић. Непосредан повод за настанак овог, условно га можемо назвати, Рајићевог историографског прилога је одлука ондашњих комунистичких власти да се Војводина припоји Србији. Доказ за овакву тврдњу налазимо у писму Блашка Рајића које је из Суботице написао Хебрангу 9. маја 1945. године. Писмо у целини гласи овако:

Господине Министре!

Поводом проглашења изјаве, да Војводина има да буде припојена Србији, пронели су се гласови, да сам на овој изјави и ја сарађивао, нарочито, да сам учествовао сједници на којој је та изјава пала, па да сам ишао са делегацијом у Београд и да сам, наводно потписао изјаву ту о присаједињењу.

За вољу истине и апсолутне и хисториске, молим Вас да датом пригодом, по Вашему суђењу, да ли је то у мјесту, изволите објавити моју изјаву по томе предмету, како ево слиједи:

¹ За овај текст захвалност дугујем научном саветнику др Венцеславу Глишићу, који је био љубазан да ми на њега скрене пажњу.

У Новом Саду нисам био већ има и 6–7 година. Према томе, нисам учествовао па ни присуствовао сједници, која је донела изјаву о усуду Војводине. Нисам био нити у Београду са било каквом депутацијом, још ни приватно, и нисам потписао никаков акт који би се иоле односио на изјаву об усуду Војводине. То тим и већма јер се моје схваћање о улози Војводине у оквиру нове Југославије уопће не слаже са изјавом, која је пала за Војводину.

Примите Господине Министре и овај пут увјерење о мому поштовању.

Блашко Рајић

Шест дана пре овог писма Рајић је послао Хебрангу и писмо следеће садржине:

Господине Министре!

У вези са одлуком ГНООВ-а према којој: Нијемци су и на „други начин помагали народно-ослободилачку борбу”, уживат ће грађанска права ове Државе, – молим Вас, да изволите примити к знању, да многи овакови Нијемци, што су се опирали њемачкој пропаганди у Бачкој, сада леже у логорима и слушају ругање својих сународњака, који су их због антифашизма прије гњавили.

Част ми је замолити Вас, даде ли Вам се прилика, да одлуку ГНООВ-а нагласите у корист ових добрих људи и да кажем наших помоћника.

Суботица, 3. маја 1945.

Уз поштовање
Блашко Рајић

Рајић се није задовољио овим порицањем сваке своје везе с одлуком да се Војводина припоји Србији. О том питању у Хебрангу је имао истомишљеника, па није случајно што је нашао за потребно да се баш њему и обрати. Међутим, одлучио је да учини и нешто више, да посредством тог хрватског политичара, познатог по својој националној искључивости, покуша да оспори донету одлуку о припајању Војводине Србији и, ако буде могуће, измени је у корист Хрватске. Одлучио је да напише текст којим би Хрватима дао историјску, етничку, језичку и топономастичку основу на темељу којих би могли да траже да се цела Бачка, или само неки њени делови, припоје Хрватској. У том погледу остао је доследан својим ставовима које је, кад је реч о припадности Војводине, за-

ступао између два рата. А тада је, кад је реч о припадности читаве Војводине, или само неких њених делова, попут Стјепана Радића, Влатка Мачека и других хрватских политичара, био следбеник великохрватских тежњи и циљева.² Те тежње и ти циљеви испољавани су у многим хрватским гласилима. Тако је, примера ради, *Хрвајски дневник*, који је износио ставове хрватског руководства, писао да ће Хрватска „бити онако велика, како је велику хоће народ” и да „нитко неће бити присиљен да улази у Хрватску, али се такође ником не смије бранити да Босну, Бачку и Барању, гдје ће тамошњи народ требати питати и послушати његово мишљење о томе камо жели ићи...” *Сријемски Хрвај* је сматрао да би било најбоље да се и народ Војводине изјасни који њени крајеви ће припасти Загребу а који Београду. Слично становиште *Сријемском Хрвају* о припадности Војводине имале су и *Субојичке новине* попа Блашка Рајића, које су тврдиле да су Бачка, Барања и Банат заједничка тековина Срба и Хрвата и да се стога морају праведно поделити. О томе су написале:

Тражимо да буде подјела једнака па нека ми добијемо цијелу Бачку, јер ако би Суботица сама остала, онда би се Суботица оништила, јер не би имала простора за живот; народи у даљој Бачкој у великој већини имају славенска имена, а католици су, дакле, нама припадају, када се поврате славенству, а не Србима.³

Заједно са суботичким сенатором Јосипом Вуковићем Ђидом и др Миховилом Катанецом, Рајић је припадао најужој предводничкој групи суботичких политичара која се после стварања Бановине Хрватске 1939. године залагала за то да Барања и део Бачке са Суботицом буду припојени Бановини.⁴

Кад све ово знамо, никакво изненађење није то што је Рајић, по свршетку рата 1945. године, својим текстом који је доставио Хебрангу заступао становиште да Бачка треба да припадне Хрватској. Као политичар и римокатолички свештеник, он је био у тесним везама са загребачким каптолом и хрватским епископатом. Када су га за време окупације 1941. године мађарске власти конфинирале зато што се 1918. заложиио за отцепљење Војводине од Угарске, пуштен је из затвора после месец и по дана захваљујући интер-

² Василије Ђ. Крестић, *Великохрвајске ђрејшензије на Војводину и Босну и Херцеговину*, Српска академија наука и уметности, Београд 2017, 33 и даље.

³ Исто, 51; Ранко Кончар, *Ојозиционе ђартије и ауђиномија Војводине 1929–1941*, Агенција „Мир”, Нови Сад 1991, 339, 351.

⁴ Мира Радојевић, „Српско-хрватски спор око Војводине 1918–1941”, *Историја 20. века – часопис Института за савремену историју*, год. 14, бр. 2, (1996), 65.

венцији загребачког надбискупа Алојзија Степинца и самог Ватикана. До априла 1943. био је интерниран у будимпештански франјевачки манастир, а после тога вратио се у Суботицу. И те чињенице доказују коме је припадао Блашко Рајић и чије интересе је као јавни делатник заступао.

За политичку биографију Блашка Рајића занимљиво је то да је у нашој јавности запамћен пре свега као представник Буњеваца на Великој народној скупштини у Новом Саду 25. новембра 1918. године. Кад је на тој скупштини, после изгласане одлуке о присаједињењу Баната, Бачке и Барање Србији, заједно с Јашом Томићем, изабран за њеног представника са задатком да ради на остварењу јединствене државе свих Словена, Срба, Хрвата и Словенаца, и да у том погледу буде „на услузи српској влади”, Рајић се следећим речима обратио Скупштини:

Ја заиста нисам ни сањао, да би мене на овој Великој народној скупштини оваква част запала. Дошао сам овамо као једноставан борац за нашу народну ствар. Изјављујем, да ја овај начин решења нашег питања, како је малочас извршен, са свим срцем поздрављам и уз њега пристајем. А сада дозволите, да вам простим пучким језиком кажем, како ја све то посматрам. Наша будућа југословенска држава је као јаје, из кога ће се излећи орао, који ће се дићи небу под облаке. Но као што јаје, ако је у њему само беланце, не вреди ништа, јер нема у њему садржине, жуманцета, тако ни Југословенство само за себе не вреди ништа: оно би било само беланце у јајету, а садржај је овога јајета српски народ у Србији.⁵

Из тих јавно исказаних речи произилази да је Рајић „свим срцем” прихватио одлуку Велике новосадске скупштине о присаједињењу Војводине Србији. Међутим, то уопште није било тако. Марко Протић, православни свештеник из Суботице, учесник у тим догађајима, забележио је у својој књизи да се у претконференцији, одржаној у Матици српској 25. новембра, пре но што ће започети Велика новосадска скупштина, Блашко Рајић упорно противио одлуци да се Војводина сједини са Србијом. Он је тим поводом изјавио:

Ми имамо од нашег Народног Већа⁶ одређено, шта имамо да чинимо, и шта да заступимо. Пошто се то не слаже са датим нам

⁵ *Присаједињење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918: докуменати и прилози*, прир. Драго Његован, Музеј Војводине, Нови Сад 2001, 52.

⁶ Реч је о Народној вијећу СХС из Загреба.

упутством од нашега Већа, ја са друговима својим на ово решење пристати не могу!

Поп Протић је даље забележио:

Било је око тога натезања све до саме Скупштине, на којој поп Блашко, овладан срцем и гласом очевидне већине, која је примордијалним клицањем примила спајање Војводине са Србијом, изазват буде, да даде израза и срећи својој и свих Буњеваца, који да исто тако свим срцем преко њега прихватају овај предлог.⁷

Пре но што је поп Марко објавио своју књигу, дао ју је у рукопису на читање попу Рајићу. Овај није имао никаквих примедба. Похвалио је текст и између осталог је написао:

То Ти једно могу да кажем, да су ово били доиста златни дани искрених братских осећаја и делотворне љубави при рађању наше народне, националне државе.⁸

На основу овог сведочења попа Марка Протића, које Рајић није оспорио, јасно је да његов исказ дат у Великој новосадској скупштини да свим срцем поздравља и прихвата одлуку о присаједињењу Војводине Србији није био искрен, већ је изнуђен околностима у којима се нашао на том скупу, који га је громогласно поздравио и исказао му не само љубав већ и поштовање.

Међутим, према подацима о саставу чланства Велике новосадске скупштине о присаједињењу, на њој је учествовало 84 Буњевца, 3 Шокца и само 2 Хрвата.⁹

Поп Блашко је добро знао да многи делегати Буњевци, који се нису попут њега осећали Хрватима, нису били спремни да подрже његов предлог да се Војводина уједини са Србијом посредством Загреба, већ су били за предлог Јаше Томића да се Војводина непосредно и безусловно прикључи Србији. Осим већ поменутих изнуђених околности у којима се нашао на Скупштини, а због којих се сагласио с њеним већинским ставом, и то је био разлог због којег се приклонио општем расположењу.

Пошто није смогао снаге да се супротстави већинском расположењу Велике новосадске скупштине, своју србофобију испољио је годину дана касније приликом прославе прве годишњице

⁷ Марко Протић, *Златни дани Субојице – од ослобођења до јошвишега мира: 13 нов. 1918 – 4 јуна 1920*, Градска штампарија и књиговезница, Суботица 1930, 54.

⁸ Исто, 3.

⁹ *Присаједињење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918*, 122.

ослобођења Суботице. Тада је, поред других манифестација (свечане позоришне представе и народних забава), одлучено да се на Градској кући постави мраморна плоча на којој би писало:

13. новембар 1918. године
Част и слава нашем – српском роду,
Што нам пружи живот и слободу!

Блашко Рајић, који је био један од тројице чланова комисије задужене да изради тај натпис, тражио је да се уместо речи *нашем* – *српском роду*, напише *браћском роду*. Немајући куд, и не желећи да ремете међусобне односе, друга два члана комисије невољно су пристала на ту Рајићеву уцену.¹⁰

* * *

Као допунски податак за политичку биографију Блашка Рајића занимљиво је сведочење учитеља Милана Глибоњског, који је у време ослобођења Барање и одржавања Конференције мира у Паризу био веома ангажован око настојања да већи део Барање припадне Краљевини СХС. У мемоарској књизи *Барања (1918–1923)* Глибоњски је написао:

Свака наша покрајина имала је при нашој државној делегацији у Паризу, неку врсту експерата, који су имали задатак да за сваки град, свако село пруже нашој територијалној комисији поред етнографских и све остале податке и доказе на наше право. (Ширег интереса ради изнећу, да је за Бачку један од експерата био жупник Блашко Рајић из Суботице, кога сам упамтио зато, што ми је др Јован Цвијић, када ми се жалио на слабу помоћ експерата, испричао, како је за неко село око Баје са чистим немачким живљем, поп Рајић, као експерт, тврдио да је то чисто наше шокачко село, па је Цвијић тражио ово село за нас па тиме појачао и наше претензије на Бају, али је претрпео жалостан неуспех, јер су Мађари доказали пред комисијом, да у том селу нема ни једне наше душе. Тиме је ослабио не само углед наше делегације, па и самог Цвијића, него је постао немогућ сваки даљи потхват да се тзв. „Бајски трокут” припоји нама...)¹¹

Овај податак је занимљив и значајан зато што сведочи о томе да је поп Блашко као експерт био неозбиљан, непоуздан и неодго-

¹⁰ М. Протић, нав. дело, 88–89.

¹¹ Милан Глибоњски, *Барања (1918–1923), Сећања*, прир. Василије Ђ. Крестић, Петар В. Крестић, Београд 2009, 25.

воран, да је, ради постизања неког циља, био спреман и на подвале. Ово истичемо зато што је такву, нимало похвалну природу поп Блашко у великој мери испољио и приликом писања „повјесног прилога” који је доставио Хебрангу 1945. године. Очигледно је да се он, као политичар, држао познате језуитске девизе да „циљ оправдава средство”.

* * *

Политичкој биографији Блашка Рајића знатну пажњу у своје време посветио је Суботичанин – Буњевац српског опредељења, по образовању правник, Алба М. Кунтић. Кад је на основу расположивих извора и литературе написао и у Београду 1969. године објавио књигу *Почеци борбе за њрејород бачких Буњеваца*, наишао је на оштру осуду партијских форума Суботице и припадника хрватских клерикалаца, који су по свршетку рата 1945. предузели све мере да Буњевце као римокатолике, што брже и у што већем броју, милом и силом претворе у Хрвате. Међутим, та оштра, политички претећа, а на моменте по писца и опасна критика није зауставила Кунтића да настави с истраживањем и писањем радова о прошлости Буњеваца. Посебну пажњу посветио је животу и раду Албе Малагурског, па је о њему, под насловом „Улога Албе Малагурског Ђурчића (1881–1927) у препороду и животу бачких Буњеваца – Прилог историји српског народа”, написао и посебну већу расправу. До данас необјављена, она се налази у Архиву САНУ у Београду под сигнатуром бр. 14.568. У том рукопису више страница односи се на Блашка Рајића и на његову политичку биографију.

Пратећи Рајићеве политичке активности од најранијих дана, Кунтић је дошао до закључка да у време постојања Аустроугарске поп Блашко нигде није исказао жељу да се руши Монархија и да се ствара југословенска држава. Њему је, као и Римокатоличкој цркви у Угарској у целини, одговарало постојеће државно устројство. То потврђује и чињеница да је Рајић био један од лидера клерикалне Земаљске кршћанске социјалне странке и да је био главни уредник *Наших новина*, органа те странке, који се залагао за очување постојећег државног интегритета Аустроугарске. Према програмским начелима те странке, за народности је предвиђена могућност да добију само аутономију. По оцени Албе Кунтића, неки Рајићеви текстови крцати су празнословним славенофилством, али се све сводило само на захтеве за реформу школског система и за добијање извесних етничких права за Буњевце и Шокце.¹²

¹² Алба М. Кунтић, „Улога Албе Малагурског...”, 54.

Док је трајао Први светски рат, поп Блашко се није оглашавао. Учинио је то тек пред крај рата, после иступа америчког председника Вудроа Вилсона својом Посланицом од 14 тачака, међу којима је на првом месту она у којој је реч о праву народа на самоопредељење. Кунтић тврди да се тада у попу Блашку догодила политичка трансформација „када је свима било јасно да ће доћи до пропасти Аустроугарске па да је 'потребно' да се и Католичка црква у Угарској у том смислу определи”.

Као што је већ речено, поп Блашко је у ширим круговима народа остао упамћен и у пријатном сећању после кратке беседе одржане на Великој народној скупштини у Новом Саду 25. новембра 1918. године. Међутим, својим поступцима он је брзо показао да је та беседа имала пригодну и једнократну намену, да она није била израз његовог стварног националног и политичког опредељења, да њему није било стало до слоге, братства и јединства и до југословенске државе. Тај антијугословенски и антисрпски смер политике, који је Рајић испољио убрзо после 1918, Кунтић је објаснио на следећи начин:

Кад је у спровођењу своје уставом и законом предвиђене политике у новој држави и од цркве одузимана земља изнад законом предвиђеног максимума; кад је престало убирање црквеног приреза, тзв. поповског пореза или свештеничког бира, принудним путем, тј. посредством државних органа...; кад је дошло до укидања црквених школа за опште образовање и веронауке у вишим разредима средњих школа; кад је цркви ускраћено право наплате дажбине које је сама прописивала (на гробљима приликом сахрањивања мртвих итд.), и кад је с друге стране престала опасност да се унутрашњи поредак наруши из иностранства успостављањем бољшевичког режима, Католичка црква, чији представник је у нашим крајевима био и Блашко Рајић, заузела је отворено непријатељски став према југословенској држави па је почела да пропагира верску нетрпељивост, односно клерокатолицизам и клеронационализам хрватског типа.

Другим речима, поп Блашко није водио такву политику „на своју руку”, она није била резултат његове контроверзне личности, већ зато што је то била политика Римокатоличке цркве, заправо њеног дела који је функционисао у крајевима у којима су живели бачки Буњевци.¹³

Резултат такве политике било је чврсто становиште попа Блашка да су Буњевци Хрвати зато што су римокатолици. Такав

¹³ Исто.

став и такво уверење, чији је циљ хрватизација Буњеваца, заступао је све време постојања Југославије. Између два светска рата у таквим настојањима имао је само делимичног успеха, али после Другог светског рата, кад је такво становиште заузела и Комунистичка партија, процес хрватизације Буњеваца био је убрзан. Поп Блашко је могао мирно да склопи очи и оде с овог света задовољан што су његова настојања уродила плодом, што је доживео победу својих идеја и својих политичких настојања. Међутим, данас јасно видимо да је он том победом разбио јединствен етнички корпус Буњеваца. Они су данас, захваљујући политици Блашка Рајића, и свих оних који су га следили, располућени. Једни су Хрвати, а други су остали оно што су били и што желе да буду – Буњевци.

Због тога се с разлогом можемо питати: да ли је политика попа Блашка Рајића заиста била успешна? Да ли је он усрећио народ којем је припадао и који је, ван сваке сумње, неизмерно волео?

* * *

Формално посматран, Рајићев „повјесни преглед”, који је доставио Хебрангу, написан је с научним претензијама. Аутор га је снабдео напоменама чији је задатак био да мање обавештеног читаоца убеди да је све што је написано засновано на провереним изворним подацима и научној литератури.¹⁴ Међутим, Рајић није водио рачуна о научно провереним чињеницама. Он их је чак игнорисао и кривотворио. Све је подредио намери да покаже и докаже да Хрвати имају историјско право на поседовање Бачке и Барање. Историјски приказ Хрвата у Бачкој и Барањи започео је од времена пре доласка Мађара у Панонску низију и пратио га је до краја Другог светског рата, до стварања нове Југославије.

Читав текст прожео је тврдњама о тобожњем великом значају и улози Хрвата не само на подручју Бачке и Барање већ и читаве Јужне Угарске. Тако, примера ради, написао је да су Мађари од Словена много више примили него што су им дали. Посебно је нагласио да су Мађари „мно̀го више њрмили од Хрвајске Босне”, да Хрватима имају да захвале за латинска слова, „за кршћанство и за цијелу кршћанску терминологију”, да су и са верског и политичког становишта имали велики утицај на Мађаре од самог устројства њихове државе. Нагласио је да су хрватски фрањевци у Мађарској, у Пештанској, Бачкој и Барањској жупанији имали значајну улогу.

¹⁴ Све напомене у тексту „Хрвати у Бачкој и Барањи”, од броја 24 до 34, написао је Блашко Рајић.

С намером да истакне значај Хрвата, аутор се послужио и подвалом кад је написао да су Турци говорили хрватски и да је службени језик у Турској био поглавито хрватски.

Рајић тврди, али ничим то не доказује, да су Бачка и Барања у XVI и XVII столећу „биле напучене хрватским досељеницима”, тј. да су тамошњу словенску већину чинили католици – Хрвати. Преувеличавајући улогу и значај Хрвата, а циљано избегавајући постојање Срба и невољно их помињући само тамо где није могао да их избегне, Рајић је у глорификацији Хрвата написао да су они у време владе царице Марије Терезије постали „политички господари” Бачке. Да су „скоро апсолутно владали цијелом Бачком”, да су „у југозападној, средњој и сјеверној Бачкој те јужној Барањи” били „најодлучнији политички фактор све до XIX столећа”. „Тај су доминантан положај” – написао је поп Блашко – Хрвати „сачували и онда, када су се концем XVIII столећа почели у Бачку и Барању досељавати Нијемци а касније и Маџари”.

Не водећи рачуна о томе колико је буњевачко становништво у процентима било писмено а колико неписмено, са жељом да нагласи хрватско осећање и опредељење Буњеваца, иако је оно у то време било незнатно, поп Блашко је написао да су се Буњевци после Аустроугарске нагодбе 1867. године одлучно супротстављали насилној мађаризацији, да пред њом нису клонули духом, „него су марљиво читали хрватске књиге и новине, подржавали везе са Хрватима”.¹⁵ Осим знатног броја интелигенције, трговаца и обртника, Буњевци су, како је написао поп Блашко, „у своме хрватству остали нетакнути” између осталог и зато што су „у ћудоређу, обитељском животу и недостижној чистоћи далеко надкрилили Маџаре, па их је свијест о тој супериорности кријепила у одлуци да не постану Маџари”. Многи Буњевци су, како је написао поп Блашко, „привидно пристали уз Маџаре, а у души су били Буњевци – Хрвати”.

С јасним намерама да, по сваку цену, па и историјским фалсификатима, докаже да Бачка и Барања треба да припадну Хрватској, Рајић је доследно, кроз читав свој „повјесни преглед”, од саме појаве Буњеваца у Угарској све римокатолике означавао као Хрвате, премда се они у та далека времена апсолутно нису тако осећали нити су се тако изјашњавали.¹⁶ Претежно сељачког састава, без

¹⁵ Било би добро да је поп Блашко навео бар неке доказе о томе да су Буњевци у ово поствогодбено доба марљиво читали хрватске књиге и новине и да су одржавали везе са Хрватском. Како тога није било, или је било у незнатном броју, доказа за ту тврдњу нема. Њих је поп Блашко измислио.

¹⁶ У том погледу занимљива и веродостојна сведочанства оставио је у својим *Сећањима* већ поменути Милан Глибоњски. Он је написао да су Шокци

грађанства, Буњевци су, како је закључио хрватски историчар Јарослав Шидак, национално несвесни, у знатном броју подлегли идеји мађарског политичког народа. Та идеја „толико се уврежила у народу да су Буњевци, као и Међумурци, г. 1848. стајали у цјелини уз мађарски покрет”.¹⁷ Рајић такође тврди да су Буњевци у Револуцији 1848. били на страни Мађара, али прећуткује чињеницу да у то време, па и неколико деценија касније, они нису национално били дефинисани, нису се осећали Хрватима, како их оцењује писац „повијесног прегледа”. Чак и код буњевачких препородитеља, које је предводио бискуп Иван Антуновић, хрватско име као национално обележје се први пут појављује тек 1882. године. А шта су хтели буњевачки и шокачки препородитељи обзналио је у септембарском броју *Буњевачких и шокачких новина* њихов вредни сарадник Блаж Модрошић, у тексту под насловом „Шта хоће Буњевци и Шокци?” Он је написао:

Ми хоћемо обезбјеђену, подпуну своју народност. – У свему и по свем хоћемо у цркви, школи, сабору, судачкој соби и свих јавних послових наш матерњи југославенски језик. – Као слободан држави и краљевини служећи народ ми хоћемо с мађарским народом грађанску подпуну равноправност и једнакост.¹⁸

Из свега што је речено јасно је да су се Буњевци и Шокци у то препородно доба борили за очување своје буњевачке и шокачке, а не хрватске народности, како је то читавим својим писанијем покушао да представи Блашко Рајић.

У завршном делу „повјесног прегледа” Рајић је написао да је „жива жеља и настојање свих Хрвата, да се хрватски дио Бачке и Барање припоје Хрватској”. Та и таква „жива жеља и настојање свих Хрвата” је и поента његовог „повјесног прегледа”. Без било каквог

у Барањи, чак при крају Првог светског рата, по националној свести далеко заостајали иза Срба. То је објаснио чињеницама да Шокци нису имали својих школа, какве су имали Срби, да су били без својих националних новина, попут српских листова *Заставе* и *Браника*, да су били без националних установа, и да су у време српске војне управе Барање знатним делом већ били мађаризовани, или су се налазили на најбољем путу да се мађаризују. Уверљиве податке о томе Глибоњски је оставио у *Сећањима*, у одељку који носи наслов „Трагом поробљених душа”. У време када су улагани велики напори да се Барања прикључи Краљевини СХС, успавана и умртвљена национална свест знатног дела Шокаца, приликом изјашњавања народа да ли ће се одредити за новостворену државу Јужних Словена или за Мађарску, могла је да буде неповољна за нову државу (М. Глибоњски, нав. дело, 65–68).

¹⁷ Jaroslav Šidak, Mirjana Gross, Igor Karaman, Dragovan Šepić, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860–1914*, Školska knjiga, Zagreb 1968, 64.

¹⁸ Исто, 69.

истраживачког покрића или неког организованог испитивања јавног мишљења написао је да су „у новој државној творевини”, тј. у Југославији насталој после Другог светског рата Буњевци „једнодушно и снажно очитовали своје хрватство”, и да су се због тога „сукобили са велико-српским тежњама, које су нијекале хрватство Буњеваца”. Приписујући Буњевцима и Шокцима своје великохрватске тежње и циљеве, Рајић је следећим образложењем завршио своје писање:

У свим опћинама, гдје живе Буњевци и Шокци, развила се врло жива хрватска народна свијест са тежњом, да се сјеверни дио Бачке са Суботицом те западна Бачка са Барањом припоје Хрватској. У ту сврху су хрватски водећи политички кругови заједно са буњевачким јавним радницима и политичким представницима водили борбу са Србима све до пропасти Југославије.

Већ смо, на основу сведочења Глибоњског, видели на ком нивоу националне свести су крајем Првог светског рата били Шокци. Упркос томе, Рајић је тенденциозно и неистинито написао да се код Шокаца „развила врло жива хрватска народна свијест са тежњом, да се сјеверни дио Бачке са Суботицом те западна Бачка са Барањом припоје Хрватској”.

Исто тако тенденциозно и неистинито Рајић је написао да су „у новој државној творевини” Буњевци „једнодушно и снажно очитовали своје хрватство”. Чињеница је да су, за разлику од Шокаца, Буњевци били на вишем нивоу народносне свети, али не одговара истини ова и оваква Рајићева тврдња. Ни пре, ни после свршетка Другог светског рата, па ни данас, Буњевци нису „једнодушни и снажни” у очитовању свог хрватства. После рата 1918. један њихов део, као и између два рата, изјашњавао се за хрватство. Други је остајао веран свом буњевачком имену, а трећи је ослонац налазио у српству. Бранећи становиште, које је заступао и поп Блашко Рајић, да су Буњевци и Шокци „чисти Хрвати”, да су „исјечак из хрватског народног стабла”, како је писао *Хрвајски дневник*, руководство Хрватске сељачке странке је у марту 1940. у Суботици припремало велики народни збор Хрвата Бачке и Барање с намером да се после говора Јурја Крњевића донесе одлука о припајању поменутих области Бановини Хрватској. С циљем да се осујети план Хрвата, српске власти су намеравале да организују контрамитинг. Међутим, у последњем тренутку Влада је отказала одржавање зборова због страха да се не пролије крв.¹⁹ Отказивање

¹⁹ М. Радојевић, нав. текст, 65; В. Крстић, нав. дело, 53.

збора Хрвата Бачке и Барање наишло је на њихово велико негодовање. У знак солидарности с политиком Загреба која се тичала Војводине, средином априла 1940. делегација Хрвата из Бачке и Барање, коју је предводио Ј. Вуковић Ђидо, посетила је Загреб, у којем су је примили бан Иван Шубашић, надбискуп Алојзије Степинац и Влатко Мачек. Вођа Хрвата је тада обећао Хрватима Бачке и Барање да се о њима „неће одлучивати без њихова питања и да хрватски народ у Бановини Хрватској води о њима рачуна”.

Реагујући на посету буњевачко-шокачке делегације Загребу, *Буњевачке новине* написале су да су и Загреб и Београд подједнако „наши и да су Срби и Хрвати браћа”. С тим у вези наглашено је да Буњевци не треба да се стиде „свог честитог имена”, као што треба и да знају „да сви наши природни, привредни, економски, саобраћајни, индустријски, национални и речни путеви воде преко Новог Сада ка Београду”. Само у заједници са Србима Буњевци на северу Војводине чине националну већину. Новине су подсетиле делегацију на то ко је ослободио Суботицу, па су написле да без „ослободилачке и херојске српске војске” њени чланови не би „без пасоша” путовали на „Буњевачки дан у Загреб”.²⁰

С циљем да се домогне Срема и Бачке, Хрватска сељачка странка је у тим областима током 1939. и 1940. године била веома активна. Мачек је с истакнутим представницима Хрвата из, како се тада говорило, источних крајева Бановине Хрватске често држао састанке и конферисао. Новембра 1939. у Руми је била основана Хрватска сељачка странка за источни Срем. У Илоку и Шиду образовани су Хрватска сељачка и Хрватска грађанска заштита. Ту су образовани и огранци Сељачке и Господарске слогe, а функционисала је и организација „Земља”, која се бавила досељавањем Хрвата из пасивних предела у Славонију и Срем. Децембра 1940. у Вуковару је почео да излази *Сријемски Хрваји*, гласило Хрватске сељачке странке.²¹

У сваком случају, хрватска пропаганда била је снажна и безобзирна, с јасним циљем да се не бирајући средства, по сваку цену, често се служећи и лажним подацима, попут Блашка Рајића, помогну Срема и Бачке. Српске политичке странке безмало су биле јединствене у пружању отпора великохрватским настојањима. Оне су добро прозреле хрватске намере и, бранећи Војводину, упустиле су се у битку која им је наметнута.²² Ту битку поп Блашко је у свом „повјесном прегледу” оценио као „велико-српске тежње”.

²⁰ М. Радојевић, нав. текст, 66.

²¹ Исто, 66–67.

²² Исто, 67–72.

Великохрватске тежње према Војводини и њеном освајању, по њему, биле су легитимне. То и такво становиште Рајић је преузео из политике праваша Анте Старчевића и свих њихових потоњих наследника. Знајући да је истог уврећа и Андрија Хебранг, није случајно што се њему и обратио. Флоскула о великосрпским тежњама била је саставни део политичке идеологије Комунистичке партије Југославије. Стога се Рајић и послужио том оптужбом, уверен да она може да уроди плодом којем је тежио и којем се знатним делом свог живота посветио.

* * *

BLAŠKO RAJIĆ

HRVATI U BAČKOJ I BARANJI

Povjesni pregled

*Slaveni i Hrvati bili su u Panonskoj nizini
i prije dolaska Mađžara.*

Na historijskoj netočnosti je osnovano općenito vrlo rašireno mišljenje ne samo laika nego i mnogih povjesnika, da su Hrvati po svome dolasku u sadašnju domovinu bili nastanjeni samo u historijskim granicama njihove države. Oni su, spuštajući se sa šumovitih Karpata u Panonsku ravnicu naišli već na njima srodna slavenska plemena, s kojima se jedan neznatniji njihov dio, naročito u južnom Podunavlju, stopio u zajedničko obitavalište i bavio se poglavito stočarstvom i ribarstvom. Ove su Slavene pomješane s Hrvatima, Mađžari pri svome dolasku zatekli u rasijanim mjestima Bačke i Baranje, kako to priznaje i veliki mađžarski povjesničar Marczali Henrik.²³ Najnovija mađžarska arheološka istraživanja to takodjer potvrđuju, pa se prema tome već utvrđena činjenica, da su Mađžari svojim dolaskom, kako to naročito ističe češki povjesničar Palacki, razdvojili sjeverne i južne Slavene, koji im se zbog svojih plemenskih pocjepkanosti nisu mogli opirati, pa je tako u korist Mađžara nastao preokret u povjesnom procesu cijele jugoistočne Europe.

*Mađžari stvaraju državnu organizaciju suradnjom
autohtonih slavenskih plemena.*

Medjutim je trebalo više od sto godina da se Mađžari u osvojenoj državi politički organiziraju pa i onda su to postigli samo pomoću i

²³ Magyar nemzet története, Tom I., pag. 90.

Великохрватске тежње према Војводини и њеном освајању, по њему, биле су легитимне. То и такво становиште Рајић је преузео из политике праваша Анте Старчевића и свих њихових потоњих наследника. Знајући да је истог уврећа и Андрија Хебранг, није случајно што се њему и обратио. Флоскула о великосрпским тежњама била је саставни део политичке идеологије Комунистичке партије Југославије. Стога се Рајић и послужио том оптужбом, уверен да она може да уроди плодом којем је тежио и којем се знатним делом свог живота посветио.

* * *

BLAŠKO RAJIĆ

HRVATI U BAČKOJ I BARANJI

Povjesni pregled

*Slaveni i Hrvati bili su u Panonskoj nizini
i prije dolaska Mađžara.*

Na historijskoj netočnosti je osnovano općenito vrlo rašireno mišljenje ne samo laika nego i mnogih povjesnika, da su Hrvati po svome dolasku u sadašnju domovinu bili nastanjeni samo u historijskim granicama njihove države. Oni su, spuštajući se sa šumovitih Karpata u Panonsku ravnicu naišli već na njima srodna slavenska plemena, s kojima se jedan neznatniji njihov dio, naročito u južnom Podunavlju, stopio u zajedničko obitavalište i bavio se poglavito stočarstvom i ribarstvom. Ove su Slavene pomješane s Hrvatima, Mađžari pri svome dolasku zatekli u rasijanim mjestima Bačke i Baranje, kako to priznaje i veliki mađžarski povjesničar Marczali Henrik.²³ Najnovija mađžarska arheološka istraživanja to takodjer potvrđuju, pa se prema tome već utvrđena činjenica, da su Mađžari svojim dolaskom, kako to naročito ističe češki povjesničar Palacki, razdvojili sjeverne i južne Slavene, koji im se zbog svojih plemenskih pocjepkanosti nisu mogli opirati, pa je tako u korist Mađžara nastao preokret u povjesnom procesu cijele jugoistočne Europe.

*Mađžari stvaraju državnu organizaciju suradnjom
autohtonih slavenskih plemena.*

Medjutim je trebalo više od sto godina da se Mađžari u osvojenoj državi politički organiziraju pa i onda su to postigli samo pomoću i

²³ Magyar nemzet története, Tom I., pag. 90.

suradnjom slavenskih plemena. Madžari su kao nomadi bili skoro na neolitskom stupnju kulture pa prema tome o stabilnoj državnoj organizaciji nisu mogli imati ni pojma. Stupivši u doticaj s kulturnijim Slavenima, oni su počeli upoznavati orudje zemljodjelstva, nazive odijela, novca; dobivali su pojam o trgovini, stekli smisao o samoupravi i državnom uredjenju.²⁴ Otud su nastali vrlo brojni slavenski elementi u madžarskom jeziku i sačuvali se sve do danas.²⁵

Ali ni to ih prilagodjavanje ne bi, baš kao što nije ni njihove preteče Hune i Avare, spasilo od propasti, da nisu primili kršćanstvo. Sv. Stjepan je kao pronicavi državnik to vrlo dobro znao, pa je za to s prijemom kršćanstva ujedno svoju državu stavio pod zaštitu rimskih papa. Osim toga je dobro znao, da će svoju državu moći održati samo tako, ako živi u slozi sa slavenskim plemenima. Zato u „Opomenama“ svoje sinu kaže, neka s njima živi u ljubavi i miru, jer oni čine veličinu njegove države. Sv. Stjepan je dakle razumnom politikom učinio, da su se Madžari kao narod isprva uopće mogli održati među slavenskom većinom, ali kasnije ćemo vidjeti, da se ta prvotna madžarska tolerancija izrodila u grubo nasilje nad nemadžarskim narodima Ugarske.

Utjecaj bosanskih franjevaca na kršćanstvo Madžara.

Madžari su dakle od Slavena mnogo više primili nego što su im dali, naročito su pak mnogo primili od hrvatske Bosne, koja im je već u XIII. stoljeću slala u Bačku i ostala mjesta svoje kršćanske dušobrižnike, koji su tokom stoljeća ondje djelovali. Madžari se Hrvatima imaju dapače zahvaliti za latinska slova, pa u mnogom i za kršćanstvo i za cijelu kršćansku terminologiju.²⁶ Već i po tome, što su bosanski dušobrižnici, a kasnije templari i franjevci dolazili u Bačku i Baranju možemo prosuditi da je u tim pokrajinama bilo i Hrvata, jer inače njihov dolazak ne bi imao puno smisla. Ovu našu tvrdnju odlučno potkrepljuju i brojni slavenski nazivi gradova i sela. Slavenskog naziva je i Bačka, Baranja, Pečuh i Bač, koji je već u XI. stoljeću imao vrlo značajnu ulogu crkveno-kulturnog i političkog karaktera. Kad su se dakle pri samom ustrojstvu madžarske države davali slavenski nazivi pojedinim mjestima i krajevima, onda je nedvojbeno, da je u tim mjestima ne samo bilo Slavena, nego su oni morali sačinjavati i većinu pučanstva. A takvih je pak naselja slavenskog porijekla u Bačkoj i Baranji u XI. i XII. stoljeću bilo prilično mnogo,²⁷ pa prema tome i u pomanjkanju dokumenata možemo s pravom zaključiti, da je i broj slavenskog žiteljstva morao biti dosta velik.

²⁴ Kunfalvy Pal: Etnographia, pag. 273–274.

²⁵ Miklošić: Die slavischen Elemente i Magyarischen, (sic) Wien 1871.

²⁶ Melich Janos: A magyar nyelv kereszteny terminológiája, Budapest 1908.

²⁷ Iványi István: Helynévtár, 86, 118.

*Nazivi mjesta u Bačkoj i Baranji dokazuju, da su tu
od davnine živjeli Hrvati.*

Jačanjem mađarske državne vlasti se u Bačkoj i Baranji sve više jačao i mađarski elemenat. I da Mađarsku 1241. nisu podjarmili Tataři, a u XVI. stoljeću Turci, Bačka i Baranja, i pored toga što ih je iz susjedne Slavonije kad-kad naseljavalo nešto Hrvata, vremenom bi postale skoro čiste mađarske županije. Ali poslije bitke kod Mohača 1526. Mađžari se u strahu od Turaka povuku u sjevernu Mađžarsku tako da su žiteljstvo Bačke i Baranje sačinjavali sami Hrvati i Srbi.

*Nakon mohačke bitke Hrvati i Srbi sačinjavaju
gotovo jedino žiteljstvo Bačke i Baranje.*

U to se doba pojavila pothvatna ličnost Cara Iva ili Jovana Nenada, koji brzo zagospodari Bačkom i Baranjom. Njegova je namjera bila progutati Turčina iz Europe te osnovati Kršćansko carstvo. Sjedište mu je bilo u Subotici. Isprva se s uspjehom borio protiv Turaka i mađžarski velikaš Valentin Terek i Vladislav Čaki, ali kad je zatim stupio na stranu kralja Ferdinanda protiv erdeljskog vojvode Ivana Zapolje, za nekoliko mjeseci bude potučen i ubijen, a njegova se država raspade. Otada počinje u Bačkoj i Baranji kao i u većini Ugarske duga vladavina turske okupacije.

*Seoba Hrvata iz Bosne, Hercegovine, Dalmacije i Slavonije
u Bačku i Baranju.*

Kazali smo, da je tada stanovništvo Bačke i Baranje bilo isključivo slavensko. Dok su Mađžari u paničnom strahu pobjegli od Turaka, Hrvati su se lakše prilagodili novim prilikama zato što su Turci govorili hrvatski i što je službeni jezik u Turskoj bio poglavito Hrvatski. Ta jezična spona je dosta doprinela tome da su se Hrvati ne samo održali u Bačkoj i Baranji, nego su na plodne njive njihove mamili nove hrvatske doseljenike iz susjedne Slavonije i Hrvatske. Tako su Bačka i Baranja tokom šesnajstog stoljeća bile napučene hrvatskim doseljenicima. U Bačkoj su poznatija hrvatska naselja bila: Subotica, Sombor, Baja, Tavankut, Roglatica, Obbronjača, Banovci, Feketić, Djurdjin, Martinci, Verušić, Ostorak, Moštor, Bikić, Zobnatica, Sv. Ivan, Bač, Jankovac, Meljkut, Bukin, Kolut, Sonta i još čitav niz drugih sela u jugozapadnom dijelu peštanske županije. U Baranji pak nalazimo slijedeća hrvatska naselja: Gradište, Bistircu, Lamovo, Belje, Sv. Damjan, Parag, Ugrište, Ostrovo, Veljin i.t.d. Da su pak ti Slaveni bili pretežno katolici to nam potvrđuje činjenica, da je Marin Ibrištimović, beogradski biskup, koga je papa

Inocet X. imenovao bačkim vikarom, 1649. u mnogim mjestima Bačke obavljao sv. Krizmu katoličkim Slavenima.²⁸ Turski historik Evlija Čelebi u svojim putopisima tvrdi, da su oni bili Hrvati.²⁹ S njime je u tom pogledu suglasan i mađarski historik Julijé Dudas,³⁰ pa Czörnig,³¹ Arnautović³² i Ivanić.³³ Dakle gotovo svi povjesničari, osim nekoliko Srba, koji su se bavili tim proučavanjem, jednodušno tvrde, da su Hrvati tokom šesnajstoga stoljeća u velikom broju živjeli u Bačkoj i Baranji, ali njihov broj ni približno ne možemo utvrditi.

Slavenska većina Bačke i Baranje u XVI. i XVII. stoljeću su katolici – dakle Hrvati.

Veliki utjecaj vjerski i politički Hrvata Bačke i Baranje.

Već smo napomenuli, da je crkveni utjecaj Hrvata na Mađžare još od ustrojstva mađžarske države bio znatan. Taj utjecaj je kasnije poprimio ne samo vjerski, nego i politički karakter. Poznato je, da je na dvoru Matije Korvina živio veliki broj uglednih Hrvata, a u prosvjetnom pogledu su hrvatski franjevci kasnije vršili vrlo značajnu ulogu među Hrvatima u Mađžarskoj, naročito u peštanskoj, bačkoj, i baranjskoj županiji. Njihovi samostani u Budimu, Segedinu, Subotici, Baji, Baču i Mohaču su bili prava žarišta prosvjetno-vjerskog značaja. Njihov rad je bio vrlo otežan za vrijeme turske okupacije, ali su oni i pored toga sve učinili, da pruže narodu vjersku okrepu i da ga podržavaju u nadi u bolju i sretniju budućnost.

Nakon poraza Turaka kod Beča 1683. nove seobe Hrvata u Bačku i Baranju.

Ta im je sretnija budućnost počela svitati nakon poraza Turaka kod Beča 1683., koji je iz temelja uzdrmao cijelo osmansko carstvo. Kršćanski su se narodi tada nadali, da će brzo nastupiti konac turskog gospotstva u Ugarskoj, pa su se zato i mnogi Bunjevci – Hrvati iz Bosne i jugoistočne Hrvatske odlučili, da u većim skupinama nasele Bačku i Baranju, gdje su već od ranije, kako smo vidjeli živjeli njihovi sunarodnici. Nakon pada Segedina (1687) ovi Bunjevci – Hrvati pod votstvom svojih prvaka Dujama Markovića i Jurja Vidakovića obrate se molbom bečkom dvoru, neka im dopusti nastaniti se u Bačkoj, gdje se već smjestio

²⁸ Acta Bosnae, Mon. Spis. Hist. XVII, 467.

²⁹ Evlia Cselebi: Magyarorszag utazásai, Budapest 1908.

³⁰ Bács-Bodrog vm. tört. tars. evk. 1904, III, 119.

³¹ Etnografie der Öst. Monarh. p. 163.

³² Rasprava, 98.

³³ O Bunjevcima, 15.

(1686) veliki broj Bunjevaca pod votstvom bosanskih franjevaca na čelu s fra Andjelom Šarčevićem. Kako je tada bečki dvor trebao vojske u ratu protiv Turaka to je rado ustupio zemljište Bunjevcima uz uvjet, da se i oni bore uz bok carske vojske. Prihvativši taj uvjet, Bunjevci se pod votstvom svojih narodnih prvaka i franjevaca počеше u više skupina doseljavati te se većinom smjestiše u srednjoj i sjevernoj Bačkoj, a ponešto u baranjskoj, peštanskoj i čongradskoj županiji. Njihovi su se borci pod votstvom svojih kapetana Lukom Šarčevićem, Dujmom Markovićem i Jurjem Vidakovićem odmah svrstali u redove carske vojske, te znatno doprinali potiskivanju Turaka iz Bačke.

*Upad Kuruca u Bačku i teške posljedice tog upada
za Hrvate u Bačkoj.*

Kada se nakon Karlovačkog mira 1699. Turska odrekla Bačke, pristupilo se ustrojstvu pogranične milicije, u kojoj su znatan dio sačinjavali Bunjevci Hrvati. Oni su duž Tise čuvali Bačku od napada Turaka te su se zajedno sa svojim vođjama često odlikovali velikim junaštvom. Oni su sretno odolijevali provalama Turaka dok ih nije zadesila druga, veća nesreća i od samoga Turčina. Kada je 1703. Franjo Rakoczy podigao u Ugarskoj ustanak protiv Beča, Bunjevci su pristali uz cara i tako bili izloženi napadima i Turaka i Rakoczijevih kuruca. Nemogavši odoljeti golemoj sili Madžara, Bunjevci su se morali povući u južnu Bačku, a mnogi dapače i u Srijem, a kuruci su grдно opustošili i opljačkali Bačku, popalili crkve i samostane, tako da je u Bačkoj vladala nijema i očajna pustoš.

Posle ugušenja Rakoczijevog ustanka (1711) počеше se Bunjevci vraćati u svoje opustjele domove. Ali česti ratovi i kužne bolesti znatno prorijediše njihovo pučanstvo.

*Sretna perioda povjesti Hrvata u Bačkoj za vrijeme
Marije Terezije. Oni postaju politički gospodari Bačke.*

Saretnije prilike za Bunjevce-Hrvate su postale nakon Požarevačkog mira (1718) kada je Banat pripao carskoj vlasti. Bačka više nije graničila s Turskom, pa se prema tome život u njoj počeo brzo odvijati. Još veće blagostanje nastade ukinućem pogranične milicije (1743). Tu počinje sretna perioda povijesti Bunjevaca-Hrvata. Za duge vladavine Marije Terezije Bunjevci su postigli zamjernu visinu u materijalnom, političkom i društvenom pogledu. Oni su politički gospodari Bačke, koju dostojno predstavljaju brojnim ratnim zaslugama odlikovanim plemstvom. Oni pokazuju mnogo smisla za ustrojstvo sela i gradova. Do

njihova dolaska Subotica je bila znatno naselje, ali su je oni živim zagovorom kod Marije Terezije 1743. pribavili naslov povlaštenog kraljevskog grada, te joj osigurali golemi posjed od 12 pustara, koje su joj i danas izvor bogatstva. Da nije bilo Bunjevaca, ne bi bilo ni Subotice. Osim Toga je njihovim nastojanjem 1749. Sombor postao slobodnim kraljevskim gradom. Ali Subotica kao i najveći grad u Bačkoj nije bila zadovoljna time, što je administrativno spadala u sklop Bačke županije. Bunjevci su povelili tešku i dugotrajnu borbu za konačnim oslobodjenjem ispod županijske oblasti. Ta je borba potrajala preko trideset godina, a dovršila se 1799. kada je Subotica postala slobodni kraljevski grad, te je u čast kraljici dobila naziv „Maria Tersiopolis“.

Napredan razvoj hrvatskih gradova i sela u Bačkoj i Baranji.

Otuda se Subotica počela brzo razvijati, te je sve do sada postala metropola bačkih Hrvata. U isto vrijeme spada osnutak i razvoj hrvatskih općina u Bačkoj i Baranji. Neobično su brzo procvata glavni naselja Bunjevaca i Šokaca, a naročito grad Baja, kao tipično bunjevačko mjesto; pa Bački Aljmaš, Bajmok, Bač, Bikić, Gara, Kačmar, Lemeši /Nemeš Miletić/, Gornji Sv. Ivan, Vaškut, Sonta, Bački Monoštor, Bački Breg, Čonoplja, Čantavir, St. Moravica, Matević /Matetilka/, Vajska, Bodjani, Plavna, Vancaga /Baja St. Ištvan/, Mohač, Duboševica, Gajić, Draž, Branjin Vrh i.t.d.

Hrvati u jugozapadnoj, srednjoj i sjevernoj Bačkoj te južnoj Baranji najodlučniji politički faktor sve do XIX. stoljeća.

U to doba su južna Baranja, jugozapadna, srednja i sjeverna Bačka bile nastanjene skoro samim Bunjercima i Šokcima. Bunjevaca je bilo rasijano skoro po cijeloj Bačkoj, a u većim naseljima su živjeli u Peštanskoj županiji sve do Kaloče, gdje ih i danas još ima. Ali izrazito bunjevačko značenje je imala sjeverna i srednja Bačka, a u administrativnom, političkom i društvenom pogledu su Bunjevci skoro apsolutno vladali cijelom Bačkom. Oni su bili najviše zastupani u plemstvu, koje je tada predstavljalo cijeli javni život u Bačkoj. Bunjevci su bili veliki župani, podžupani, visoki suci, gradski načelnici; bunjevačka su vlastela imala najveće i najbolje posjede; Bunjevci su u svojim rukama držali skoro sve prirodno bogatstvo srednje, sjeverne i jugozapadne Bačke. Taj su dominantni položaj sačuvali i onda, kada su se koncem XVIII. stoljeća počeli u Bačku i Baranju doseljavati Nijemci a kasnije i Mađžari.

Početak nasilne mađarizacije u XIX. stoljeću.

Sasvim su druge prilike nastale u XIX. stoljeću, budjenjem mađarske narodne svijesti. Mađžari su tada sve snažnije nastojali, da asimilacijom ostalih narodnosti stvore u Ugarskoj snažnu mađarsku većinu. Za što uspješnije provadjanje te osnove započeli su sistematsko naseljavanje mađarskog žiteljstva u Potisku i srednju Bačku. Oni su iz srednje Bačke namjeravali potiskivati Srbe sa sjevera, a Bunjevce s juga i tako stvoriti homogenu mađarsku pučanstvo. Odnarodjenje Slovaka u srednjoj Bačkoj je za kratko vrijeme i uspjelo, ali su Bunjevci sa sjevera i Srbi sa juga pružali žilavi otpor. Ta pomješanost Mađžara i Bunjevaca je ipak imala fatalne posljedice. Nju možemo smatrati prvom etapom pokušaja pomadžarivanja Bunjevaca. Znatno broj Bunjevaca je odnarodjen u srednjoj Bačkoj, među njima i jedan dio plemstva i većina intelektualaca.

Držanje bačkih Hrvata u godini 1848.

U takvim prilikama je zatekla Bunjevce mađarska revolucija 1848. Više nastalim okolnostima nego spontanom voljom Bunjevci su većinom stali na stranu Mađžara. Kada je pak Mađžare zadesio poraz, Bunjevcima za vrijeme apsolutizma, kada Mađžari nisu imali nikakav utjecaj na javni život u Vojvodini, nije prijetila nikakva opasnost pomadžarivanja. Ali poslije nagodbe između Beča i Budimpešte 1867. za Bunjevce je nastalo najteže razdoblje u borbi za samoodržanje. Mađžari su putem školstva i upravnih vlasti upravo brutalno počeli provoditi nasilnu mađarizaciju Bunjevaca. Taj nasilnički postupak izazva reakciju bunjevačkog rodoljuba biskupa Ivana Antunovića i drugova.

Utjecaj biskupa Antunovića i drugova na otpor Hrvata protiv nasilne mađarizacije.

Oko njih se brzo okupe svi Bunjevci i Šokci te pruže takav otpor mađarskom nasilju, da je ono uglavnom ostalo samo pokušaj pomadžarivanja Bunjevaca. Mađžari su ukidali bunjevačku nastavu u osnovnim školama, ali to je nasilje samo čeličilo otpornu snagu Bunjevaca. Premda su ostali bez svojih škola, Bunjevci nisu klonili duhom, nego su marljivo čitali hrvatske knjige i novine, podržavali veze sa Hrvatima, a mržnja protiv Mađžara, što su je sami Mađžari svojim nasiljem izazvali, bila im je najsigurnija obrana protiv nasrtaja mađarizacije. Osim toga su Bunjevci u ćudoredju, obiteljskom životu i nedostiživoj čistoći daleko nadkrilili Mađžare, pa ih je svijest o toj superiornosti kriječila u odluci, da ne postanu Mađžari.

Kolonizacija Mađžara u Bačkoj i Baranji.

To su glavniji razlozi, što mađžarsko nasilje među Bunjevcima nije urodilo skoro nikakvim uspjehom. Videći, da na taj način ne uspijevaju, Mađžari su pod kraj prošlog stoljeća počeli planski kolonizirati Mađžare u bunjevačkim mjestima. Za nekoliko decenija su u tom pogledu postigli znatan uspjeh i porast se Mađžara opažao u mnogim do tada čisto bunjevačkim općinama, ali Bunjevci su, osim znatnog broja inteligencije, trgovaca i obrtnika, u svome hrvatstvu ostali netaknuti.

Kazali smo, da je Bunjevce svijest o njihovoj superiornosti prema Mađžarima, u mnogome sačuvala od pomadžarivanja, ali to se odnosi samo na prost narod, a ne i na inteligenciju. Intelektualci su, osim malo izuzetaka (koji su školovani u Hrvatskoj) odgojeni u Mađžarskom narodnom duhu, pa im se prema tome veliki broj pomadžario. Ipak se nisu svi iz uvjerenja priznavali Mađžarima, nego su to često činili zato što su morali. Činovnik u javnom uredu mogao je biti samo Mađžar ili pomadžareni Bunjevac. Zbog toga su mnogi Bunjevci prividno pristali uz Mađžare, a u duši su bili Bunjevci-Hrvati.

Sasvim je drugi razlog pomadžarivanju bunjevačkih trgovaca i obrtnika. Mađžari u svojoj megalomaniji stalno trube, da je njihova duhovna kultura prva na svijetu. Takvoj su laži najlakše podlegli u znanju oskudni trgovci i obrtnici, te se ponosno počeli kititi mađžarskim perjem. Ali u kompleksu taj mađžarski uspjeh je procentualno tako neznatan, da se u bunjevačkim narodnim masama niti ne opaža.

Probudjena narodna svijest bačkih Hrvata pred Prvi svjetski rat.

Postankom svjetskog rata je samo još pojačala narodna svijest Bunjevaca-Hrvata, koji su na raznim ratištima dolazili u doticaj s vojnicima ostalih slavenskih naroda i sa njima zajedno kovali planove o osnutku nacionalnih slavenskih država.

Držanje bačkih Hrvata 1918. god.

Tako su Bunjevci i pored drastičnog nasilja i nečuvenog bezakonja mađžarskih vlasti sačuvali svoju narodnost sve do konca svjetskog rata. Čim je bila razorena Austro-Ugarska monarhija, Bunjevci su se spontano i sa neizrecivim oduševljenjem sakupili na veliku narodnu skupštinu u Subotici 10. XI. 1918. god. te na temelju samoodređenja stvorili odluku o stupanju u sastavni dio države Srba, Hrvata i Slovenaca i na gradski toranj u Subotici izvjesili hrvatsku zastavu, a 25. XI. 1918. god. u Novom Sadu oni su zajedno sa Srbima, Slovacima i Rusinima izrekli formalno otcijepljenje Vojvodine od Ugarske.

*Živa želja i nastojanje svih Hrvata, da se
hrvatski dio Bačke i Baranje pripoje Hrvatskoj.*

U novoj državnoj tvorevini Bunjevci su jednodušno i snažno očitovali svoje hrvatstvo. Premda su se time sukobili sa veliko-srpskim težnjama, koje su nijekale hrvatstvo Bunjevaca, oni su izvršili svoj hrvatski narodni preporod u Bačkoj i Baranji. U svim općinama, gdje žive Bunjevci i Šokci, razvila se vrlo živa hrvatska narodna svijest sa težnjom, da se sjeverni dio Bačke sa Suboticom te zapadna Bačka sa Baranjom pripoje Hrvatskoj. U tu svrhu su se hrvatski vodeći politički krugovi zajedno sa bunjevačkim javnim radnicima i političkim predstavnicima vodili borbu sa Srbima sve do propasti Jugoslavije.

Nakon raspada Jugoslavije u Bačkoj i Baranji, pa sve do iza Mohača, te s obe strane Dunava sjeverno od Baje pripalo je Madžarskoj preko 200.000 Bunjevaca i Šokaca. Ti su krajevi, kako smo to vidjeli, kroz nekoliko stoljeća bili skoro čisto hrvatski, pa i sada su Hrvati u tim krajevima brojčano nadmoćniji od Madžara. Kako Madžarima potkraj prošlog stoljeća koloniziranjem svoga elementa nije uspjelo u Bačkoj stvoriti madžarsku narodnu većinu, to su poslije raspada Jugoslavije užurbano počeli naseljavati Madžare u Bačku. Ali Madžari su takvim metodama, koje su spojene sa povredom međunarodnog prava, jer vrlo često uzurpiraju privatno vlasništvo, ostavili neizbrisive tragove njihove tradicionalne nepravde, koje će naići na pravednu osudu na nadležnom forumu evropskih naroda.